

Оскільки глобалізація – об'єктивний та безповоротний процес, то Україна в нього також залучена. Ринкові перетворення української економіки активно увімкнули її до системи міжнародних економічних відносин і завдяки цьому і до глобалізованої системи світової економіки. Але невизначеність України у своїх геополітичних та геоekonomічних пріоритетах не дає можливості впроваджувати послідовну політику виходу України з кризи та поступового розвитку її економіки.

Висновки. На основі вищенаведеного доцільно зазначити, що відповідні глобалізаційні процеси справляють абсолютно різний ефект впливу на економіку світових держав, що призводить до поглибленого розриву між глобальним капіталом і всією спільнотою, ним експлуатованою. Інститути глобального регулювання підвладні владі глобального капіталу, що спонукає їх до політизації всупереч задекларованим цінностям.

Новим важливим гравцем сучасного процесу економічної глобалізації постає національна держава, яка представляє свої національні економічні інтереси з урахуванням зростання добробуту громадян без утиску їхніх прав та демократичних свобод. Тому необхідно акцентувати увагу на розробці нової парадигми розвитку економіки України, застосовуючи стратегію більш послідовного відстоювання національних економічних інтересів країни та орієнтованості на регіоналізацію економічної діяльності.

Список літератури

1. Радаев В.В. Экономическая глобализация: содержание и противоречия / В.В. Радаев // Вестник Московского ун-та. – 2008. – № 5. – С. 123.
2. Сорос Дж. Открытое общество, реформируя глобальный капитализм / Дж. Сорос. – М.: Некоммерческий фонд «Поддержки Культуры, Образования и Новых Информационных Технологий», 2001. – С. 231.
3. Hirst P. Globalization and the Future of the Nation State / P. Hirst, G. Thompson // Economy and Society. – 1995. – Vol. 24, № 3. – P. 422.
4. Кастельс М. Могущество самобытности // Новая постиндустриальная волна на Западе: антология / М. Кастельс. – М.: Academia, 1999. – С. 296-308.

УДК 336.27

Рехтета О.М. (ДонНУЕТ, Донецьк)

ПРОБЛЕМА НАКОПИЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОГО ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто проблеми накопичення зовнішнього державного боргу України, надано аналітичну оцінку зовнішньому державному боргу за 2007-2012 рр. та висвітлено негативні наслідки накопичення зовнішнього державного боргу.

Ключові слова: зовнішній державний борг, управління зовнішнім державним боргом, зовнішні запозичення, валовий зовнішній борг України.

У світі відбувається чергова боргова криза у міжнародних масштабах. У країнах Європи це є дуже актуальною проблемою, виникають дискусії щодо боргової ситуації, що склалася у Греції. Також викликає занепокоєння стан державного боргу в Португалії, Ірландії, Угорщині, Італії, Іспанії. Ігнорування проблеми зростання зовнішнього державного боргу призводить до погіршення стану грошово-кредитної політики, на динаміку валютного курсу та економічної і політичної залежності від позичальника. Управління державним боргом супроводжується низкою проблем, у тому числі недосконалість нормативно-правової бази та відсутність чіткої національної довгострокової стратегії зовнішнього запозичення. Дефіцит державного бюджету та платіжного балансу, неефективний механізм залучення позик та їх використання, не врахування об'єктивних закономірностей управління державним боргом можуть призвести до тяжких економічних наслідків.

Останнім часом державний борг є предметом дослідження і дискусій багатьох учених: В.В. Козюка, В.А. Андрущенко, Н.В. Зражевської, Я.В. Онищук, А.С. Гальчинського, В.М. Гейця, Т.П. Вахненко та ін. Управління державним боргом розглядають як з точки зору важливості для фінансової політики держави, так і з точки зору перспектив формування та розвитку національної економіки.

Сучасна криза заборгованості в економічно розвинених країнах змушує звернути увагу науковців та уряди багатьох країн на проблему накопичення зовнішнього державного боргу. Особливого значення набуває необхідність вивчення причин та наслідків зростання заборгованості і формування нових підходів для зменшення негативних наслідків неефективного управління державним боргом.

Метою статті є аналітична оцінка зовнішнього державного боргу за 2007-2012 рр. і наслідків його зростання з метою ефективного управління.

На сьогодні економіка України потребує здійснення ефективних економічних реформ і стабільного економічного зростання. Забезпечення реалізації відповідної економічної політики є неможливим без значних капіталовкладень, мобілізація яких здійснюється за рахунок внутрішніх і зовнішніх запозичень. Тому державні запозичення є об'єктивно необхідним інструментом сучасної фінансової політики держави. Країни, які зіштовхнулися з проблемою дефіциту державного бюджету, часто змушені вдаватися до державних запозичень. У разі обмеження внутрішніх ресурсів країни залучають зовнішні позики. Залучення зовнішніх державних позик, як правило, впливає на економічне зростання, економічну активність в країні, оскільки воно стимулює як споживання, так і інвестиції у виробництво.

Відомим є те, що збільшення споживання сприяє розширенню виробництва, зростанню пропозиції товарів і послуг. Інвестування коштів у продуктивні активи безпосередньо пов'язано з економічним зростанням у країні. Беручи позики, держава керується тим, що вони сприятимуть економічному зростанню, що, у свою чергу, забезпечить збільшення податкових надходжень до бюджету. Досягнуте економічне зростання повинно бути достатнім для забезпечення фінансування поточних витрат, що зростають, та погашення позик разом із відсотками.

Але існує інший бік державних запозичень, особливо зовнішніх. Майбутні виплати за зовнішніми запозиченнями депресивно позначаються на економічному становищі в країні, оскільки відбувається вивіз ресурсів із країни. Із постійним збільшенням загального обсягу запозичень збільшується частина коштів, що забезпечує погашення зобов'язань. У ситуації, коли нові позики використовуються на погашення старих зобов'язань, стимулювальний ефект на економіку країни здійснює тільки та частина нових позик, яка перевищує платежі за старими зобов'язаннями. Задля сталості цієї величини необхідно постійно збільшувати загальний обсяг державних запозичень. Зазначене, у першу чергу, стосується країн із неналагодженою економікою, які ще не здатні в короткостроковому періоді досягти необхідного економічного зростання та створити відповідну величину доданої вартості для забезпечення виплат за зобов'язаннями держави. Тому простежується ситуація, за якої країни зі слаборозвинутою економікою швидкими темпами наращують борги, які стають все більш обтяжливими та призводять до економічного спаду та макроекономічної нестабільності. У той же час економічно розвинені держави завдяки сталому економічному зростанню, незважаючи на певне збільшення номінальних значень боргових зобов'язань, мають тенденцію до поступового зниження частки боргу у ВВП.

Сам факт існування державного боргу не надає уяви про реальний фінансово-економічний стан держави. Зростання державного боргу – складне явище, обумовлене цілою низкою факторів, яке в окремій країні в певних умовах може мати свою специфіку. Неефективне використання залучених коштів призводить до зростання державного боргу. Тому величина боргу та вплив його на економіку значною мірою залежить від механізму управління та обслуговування державних запозичень. Як свідчить історичний досвід, боргові зобов'язання має більшість країн світу. Найбільшими боржниками є розвинуті країни, а в період кризи їхні боргові зобов'язання сягали або навіть перевищували обсяги ВВП. Проте, вплив державних боргових зобов'язань країни на економіку визначається ефективністю управління державним боргом. Україна є не винятком щодо наявності боргових зобов'язань. У процесі дослідження нами було проаналізовано динаміку валового зовнішнього державного боргу України протягом останніх шести років. Спостерігається зростання обсягів боргу в цей період, що відображено на рисунку 1. Це зумовлено, зокрема, збільшенням заборгованості за позиками, що надаються міжнародними організаціями економічного розвитку.

За умов розгортання кризових явищ вартість державних зовнішніх запозичень для України суттєво зростала. Також у зв'язку з подорожчанням ресурсів на світових ринках капіталу Урядом України було активізовано співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями. Зокрема, МВФ у листопаді 2008 р. схвалив для України кредитну дворічну програму на суму в 16,4 млрд доларів для подолання негативних наслідків фінансової кризи. На жаль, велика частина коштів від траншів кредиту Міжнародного валютного фонду спрямовувалася на покриття дефіциту державного бюджету. Крім того, для фінансування дефіциту державного бюджету у 2008 р. було залучено 0,8 млрд дол. США від Світового банку, а у 2009 р. – 1,25 млрд дол. США. Основною причиною активної співпраці з міжнародними фінансовими організаціями є відносно низька вартість їх

кредитів та довші строки надання коштів, порівняно із залученням кредитних ресурсів на ринках капіталу.

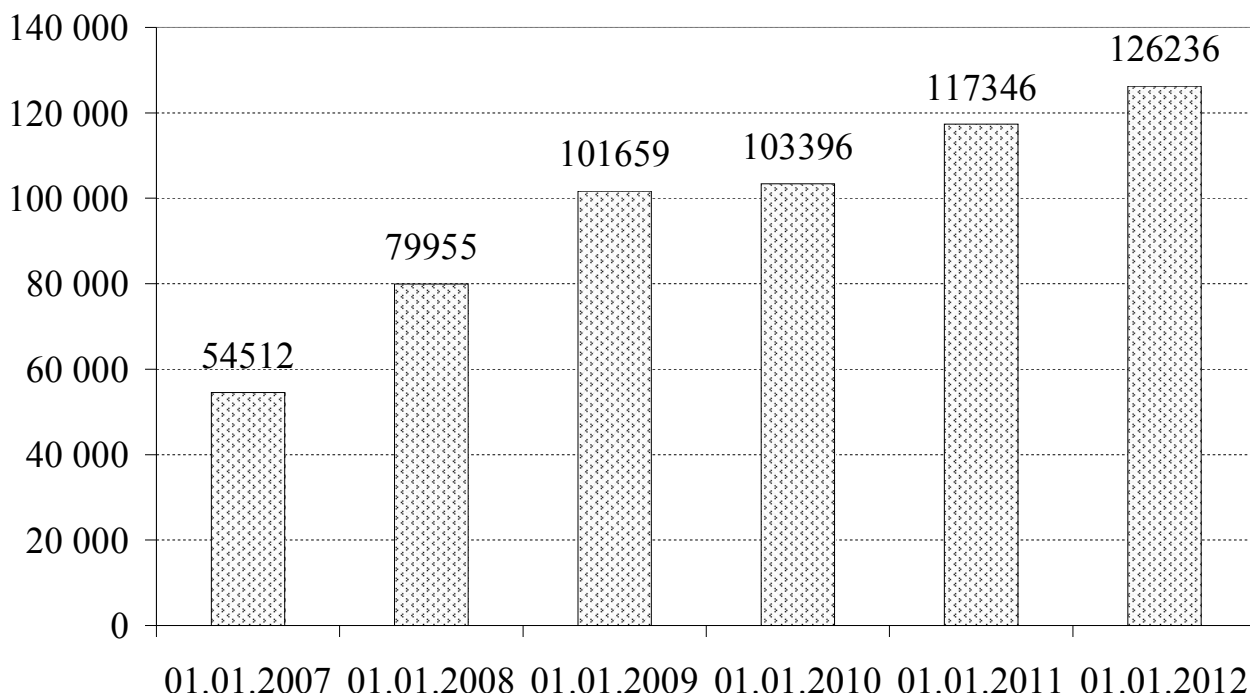

Рисунок 1 – Динаміка валового зовнішнього боргу України, млн дол. США [3]

Проте найбільш резонансною подією в державі, що постійно обговорювалася засобами масової інформації, громадськістю та науковцями, був договір із МВФ про надання позики Україні. 5 листопада 2008 р. МВФ ухвалив рішення щодо виділення Україні кредиту «stand by» на суму близько 16,4 млрд доларів для подолання проблем в економіці.

Перший транш Україна отримала в розмірі 4,5 млрд дол. США. 12 травня 2009 р. до України надійшли 2,8 млрд доларів другого траншу кредиту МВФ. Частина другого траншу в розмірі 1,5 млрд доларів спрямована безпосередньо до держбюджету для фінансування зовнішніх боргових зобов'язань уряду. Кошти третього траншу кредиту надійшли до України 31 липня. 28 липня рада директорів МВФ схвалила надання Україні третього траншу кредиту у розмірі 3,3 млрд доларів, що в повному обсязі був спрямований на фінансування державного бюджету 2009 р.. Тобто, загалом отримані в період кризи позики МВФ, обсяг їх сягає 10,6 млрд дол. США (планується 4-ий транш 3,8 млрд дол.), не вплинули позитивно на стан економіки, оскільки по суті були спрямовані на поточне використання, не забезпечили реалізацію капітального інвестування, підтримки виробника і стабілізації внутрішнього ринку [4].

Відбувалося постійне зростання державного боргу України в період 2007-2011 рр. Сьогодні Україна стоїть на порозі значного зростання боргового тягара, здатного вже в найближчому майбутньому істотно підвищити фінансові ризики й посилити депресивний тиск на всіх економічних агентів. Боргова безпе-

ка держави – це дотримання такого рівня державної заборгованості, який задовольняє потреби держави у фінансових ресурсах, надає змогу зберегти стійкість фінансової системи країни і при цьому не ставить під загрозу можливість виконання державою своїх функцій та зобов'язань щодо погашення та обслуговування боргів зокрема.

Загалом до 2007 р. відношення державного боргу до ВВП постійно зменшувалося за рахунок підтримки його на відносно стабільному рівні, з одного боку, та високих темпів економічного зростання, з іншого. Однак, починаючи з 2008 р. сума державного боргу та його відношення до ВВП має збільшені показники, як ми бачимо на рисунку 2. Це відбулося у зв'язку з розгортанням кризових явищ і, відповідно, зростанням потреб держави в державних запозиченнях, з одного боку, та у зв'язку з пригніченням економічної активності, з іншого.

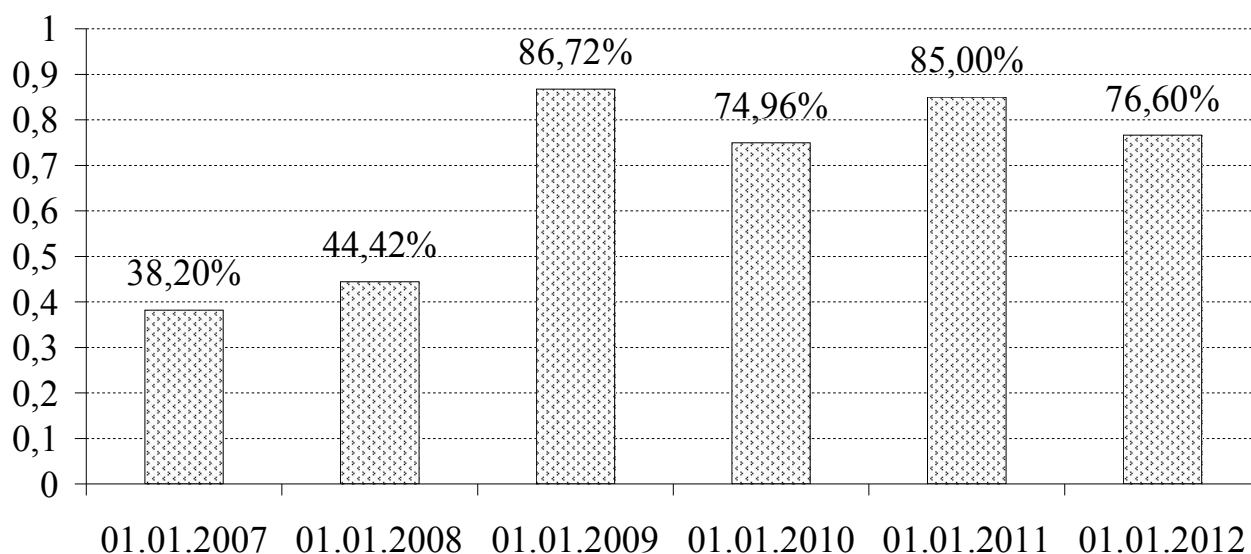

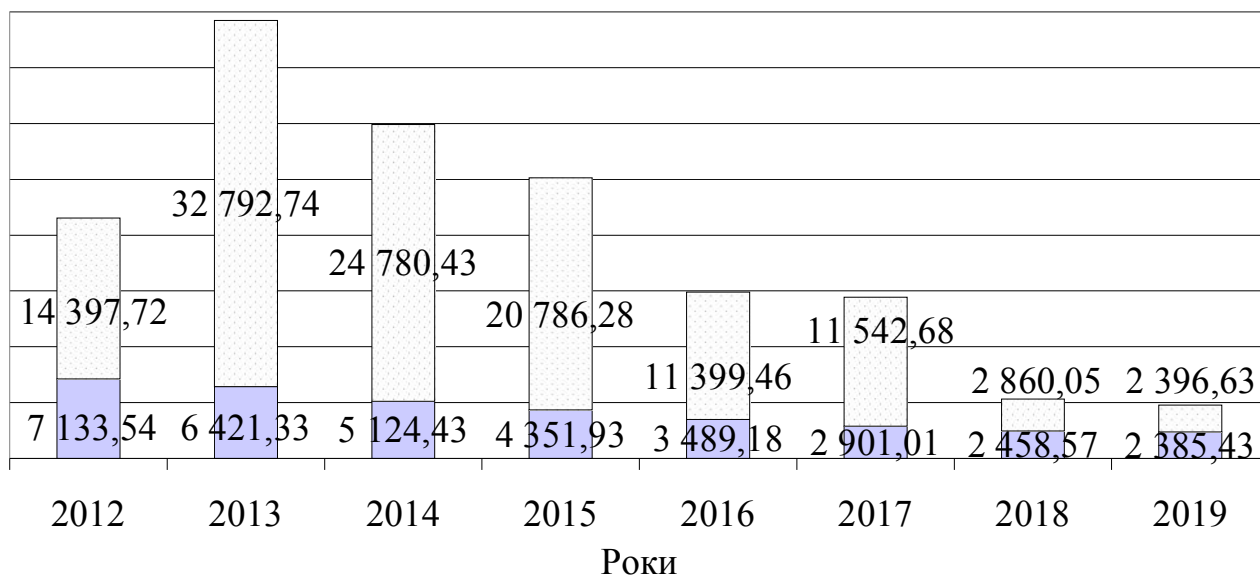
Рисунок 2 – Валовий зовнішній борг, % до ВВП [5]

У 2011 р. рівень валового зовнішнього боргу України зменшився до 76,6% від ВВП, порівняно з 85,0% на початку року, і на 1 січня 2012 р. становив 126,2 млрд дол. США. Це зумовлено відмовою МВФ у четвертому транші та збільшенням номінального значення ВВП [5].

Також у період перманентної політичної нестабільності, відсутності інвестиційних проектів держави, додаткових резервів залучення коштів протягом наступних років Україна перебуватиме під навантаженням, пов'язаним із погашенням боргу.

Графік погашення основної суми державного боргу протягом наступних 30 років, за даними Міністерства фінансів України, відображає високе навантаження протягом 2012-2015 рр.

Із метою згладження навантаження та уникнення ризику рефінансування (який може мати місце у разі запозичень зі строками погашення в інші роки) доцільним є здійснення державних запозичень відповідним обсягом із терміном погашення у найменш навантажених роках.

■ обслуговування; □ погашення.

Рисунок 3 – Прогнозні платежі з погашення та обслуговування діючих кредитів (позик), млн грн [6]

Ми спостерігаємо високі показники державного боргу України, у той час як за індексом людського розвитку Україна обіймає 76 позицію із 187 країн [7]. Питання подальшого залучення зовнішніх фінансових ресурсів потрібно вирішувати, насамперед, із позицій ефективного їхнього використання для економічного розвитку країни.

Кредитні ресурси є необхідними для розвитку процесів формування економічного потенціалу зі сталою галузевою структурою. Якщо обсяги доходів за балансом є недостатніми, то зовнішні запозичення викликають новий дефіцит платіжного балансу, що ставить перед необхідністю нових запозичень та нарощування виплат з обслуговування боргу. Намагання уряду сплатити всі зовнішні зобов'язання за рахунок запровадження жорсткої регулятивної політики, навіть якщо будуть знайдені потрібні для цього кошти з огляду на кризу ліквідності в країні, можуть призвести до вилучення великого обсягу фінансових ресурсів з економічного обігу. Результат від проведення жорсткої монетарної політики йтиме іноземним кредиторам.

У іншому випадку, коли уряд не має достатніх коштів для виплати існуючої суми боргу в даному році, він може піти іншим шляхом: взяти необхідні кошти в борг у Національного банку країни, який через нестачу обсягів валютних резервів теж змушений буде купувати іноземну валюту на валютному ринку. Така додаткова емісія за низьких валютних запасів призведе до того, що залишки на кореспондентських рахунках комерційних банків збільшаться, а це посилить додатковий тиск на іноземну валюту. І ще одна можливість – залучити додаткові боргові кошти з метою повернення боргів у цьому періоді. Цей шлях є нічим іншим як переходом від однієї тупикової ситуації до іншої, але через певний проміжок часу.

Також слід урахувати, що у випадках, коли країни, обтяжені значним зовнішнім боргом, відмовляються від зовнішніх джерел фінансування і нарощують обсяг внутрішніх запозичень, прирікають економіку на інфляцію. Крім того, збільшення збору податків є ефективним способом компенсації обсягу зовнішніх запозичень, що знижується. Тобто, ураховуючи конкурентні реалії у світі і, зокрема, в Україні, необхідно ще раз переосмислити взаємозв'язок категорій зовнішній борг – монетарна політика – фіскальна політика. Зменшення зовнішнього боргу не повинно відбуватися за рахунок згортання інвестиційних процесів, інфляції, збільшення податкового тягаря. Негативним наслідком цього може стати гальмування економічного розвитку країни в цілому, придушення інноваційних та інформаційно містких секторів. Отже, у центрі уваги повинна залишатись мета державного контролю за процесом погашення боргів, який має орієнтуватись на загальні суспільно-економічні цілі.

Висновки. Як свідчить аналіз, спрямування державних запозичень орієнтовано на фінансування дефіциту державного бюджету, зокрема, у розрізі фінансування поточних видатків, на погашення боргів минулих періодів і гарантованих державою кредитів підприємствам, в інвестиційні проекти, та лише незначна частина на підтримку стратегічних галузей, у реальний сектор економіки та на підтримку інноваційних проектів. Це зумовлено недостатньо чітко визначеною борговою політикою та практичною відсутністю стратегічної боргової стратегії.

На основі досліджень сучасного стану та тенденцій боргової політики України можна прийти до наступних висновків:

- унаслідок проведення українським урядом політики, зорієнтованої на неінфляційні механізми погашення дефіциту бюджету, загальна сума зовнішнього державного боргу постійно зростає;
- обсяги платежів за державним боргом зростають в абсолютній величині.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямку є загальна оцінка зовнішнього державного боргу України та розроблення рекомендацій щодо мінімізації негативних наслідків неефективного управління зовнішнім державним боргом та пошук методів його ефективного управління.

Список літератури

1. Вахтенко Т.П. Державний борг України та його економічні наслідки / Т.П. Вахтерко. – К.: Альтепрес, 2008.
2. Рожко О.Д. Державний борг у забезпеченні економічного зростання / О.Д. Рожко // Фінанси України. – 2008. – № 1.
3. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.bank.gov.ua>>.
4. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.imf.org/external/index.htm>>.
5. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://web.worldbank.org/>>.
6. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <www.minfin.gov.ua>.

7. Офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.un.org.ua/ua/information-centre/news/1371>>.

УДК 330.341.1

Самосьонок Л.М., канд. екон. наук, доц. (ДонНУЕТ, Донецьк)

ДІАЛЕКТИЧНА ЄДНІСТЬ ФРАГМЕНТАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ІННОВАЦІЙ

Розглянуто особливості формування та функціонування інноваційних систем закритого та відкритого типу. Доведено залежність інтегрування просторово відокремлених фрагментів інноваційного процесу від біфуркації інноваційного розвитку.

Ключові слова: *інноваційна система, інноваційна інтеграція, біфуркація інноваційного розвитку, фрагментація, технологічний уклад.*

Сучасна інноваційна діяльність характеризується тенденцією до поєднання стратегічних моделей національного розвитку, заснованих на створенні та впровадженні інновацій, конкурентоспроможних на світових ринках, із активізацією інтеграційних процесів у сфері інноваційного розвитку [1, с. 11]. Ця особливість інноваційної діяльності зумовлена низкою факторів, що детермінують пріоритетність інноваційного розвитку: високий рівень глобалізації; прискорення поширення інновацій каналами міжнародної торгівлі, внутрішньофірмової торгівлі ТНК (глобальні виробничі та збутові мережі); експортна орієнтація інноваційних виробництв; прискорення розвитку технологічної бази виробництва; посилення конкуренції на світових ринках; перехід процесів інтернаціоналізації та інтеграції від сфери обміну до сфери виробництва; структурні зрушення в системі факторів виробництва на користь інформації, знань, інтелектуального капіталу, технологій; лібералізація торгівлі та руху факторів виробництва на регіональному та глобальному рівнях тощо [1, с. 11; 2, с. 64; 3, с. 213; 4, с. 130].

До сучасних особливостей інноваційної діяльності також належить формування інноваційних систем, які являють собою системи взаємопов'язаних економічних суб'єктів і суспільних інститутів, які беруть участь у створенні передумов, здійсненні та поширенні результатів інноваційної діяльності [40, с. 194]. Зазвичай в економічній літературі мова йдеться про національні інноваційні системи, іноді – про регіональні інноваційні системи як у рамках однієї країни, так і транскордонні. Однак останнім часом виокремлюють, крім того, локальні інноваційні системи, або інноваційні системи виробничих комплексів, які охоплюють сукупність науково-виробничих об'єктів, формують інноваційні кластери; галузеві інноваційні системи та інноваційні системи підприємств (мікро-економічні інноваційні системи) [5, с. 28].

Істотною особливістю функціонування сучасних інноваційних систем на мікро-, мезо- та макроекономічному рівнях є перехід від закритої до відкритої